

Földre szállt angyalok

Kondor Béla gyűjteményes tárlata

Tornyai János Múzeum, Hódmezővásárhely, 2016. XI. 27. – 2017. II. 12.

LÓSKA LAJOS

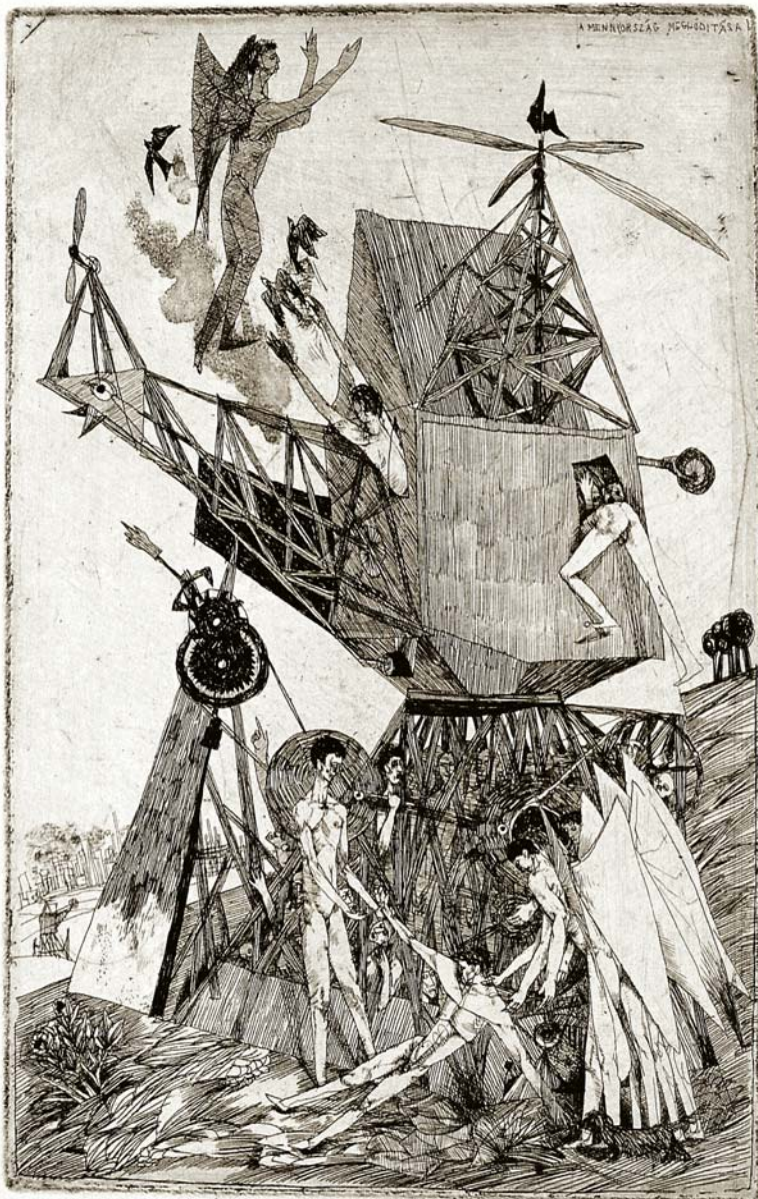
Kondor Béla az angyalok és a modern ikonok festője, rézbe karcolója, a magyar grafika klasszikusa. Noha ilyen és ehhez hasonló méltatásokkal gyakran találkozunk a munkásságát bemutató írásokban, be kell látnunk, hogy vele is úgy vagyunk, mint általában a klasszikusokkal: gyakran emlegetjük a nevét, ám csak felszínesen ismerjük a műveit. Szerencsére idén télen bepótolhatjuk ezt a hiányosságunkat, ugyanis hatalmas Kondor-kiállítást láthatunk Hódmezővásárhelyen, a Tornyai János Múzeumban. Az anyag impozáns méretű, közel 190 mű van jelen, mivel számos múzeum, galéria – a

Magyar Nemzeti Galériától a Herman Ottó Múzeumig –, valamint több magángyűjtő kölcsönzött műveket a tárlatra, amelynek kurátorai Fertőszögi Péter és Horváth Gyöngyvér.

Mielőtt szemrevételeznénk a kollekción, idézzük fel a korszak grafikájának néhány jellemző vonását, mert így jobban érzékelhető az a magányos, heroikus küzdelem, amelyet a művész vívott saját stílusa kialakításáért és elfogadtatásáért. Kondor Béla 1950 és 1956 között volt a Képzőművészeti Főiskola növendéke. Ez a néhány év a szocialista realizmus legsötétebb időszakára esik, amikor a kultúrpolitika minden művészeti tevékenységet szigorúan ellenőrzött, és azonnal szankcionálta a renitenseket. Ám elsősorban a monumentális műfajokra, a köztéri szobrászatra és a falképekre irányította a figyelmét, a kamaraműfajnak tekintett grafikára kevésbé, amelyen nem kérték állandóan számon a didaktikus és propagandisztikus tartalmat, következképpen nem is készült kizárólag a szocialista mezőgazdaság vagy ipar születését dicsőítő munka. A képgrafikában a festői, foltokra, tónusátmenetekre épülő ábrázolásmód élt tovább, amelyet még a két háború között meghatározó szerepet játszó „rézkaroló nemzedék” tagjai alakítottak ki. Ez a panteisztikus szemlélet jellemzi az említett generációhoz tartozó Szőnyi István, illetve a jeles művészetpedagógus és tanár, Varga Nándor Lajos művészetét is. Ennek ellenére – a könnyebb ellenállást kihasználva – e műfajban már az 50-es években megindult az új utak keresése. Az évtized közepétől tűntek fel a kiállításokon Gross Arnold bukolicus, mesészerű nyomatai (Nyári délután, 1954). Az igazán jelentős megújulás a festészetben és a grafikában azonban a 60-as évek első felében, annak közepén következett be, egyrészt a nyugat-európai kifejezési formák, a pop art, a hard edge hatására (Lakner László, Maurer Dóra, Bak Imre), másrészt a honi gyökerű, karakteres, aprólékos, klasszicizáló stílus elterjedésének köszönhetően (Gyulai Líviusz, Rékassy Csaba). De ez már egy következő etap a művészetünk fejlődésében.

Kondor munkásságának jelentősége abban áll, hogy egy dogmákkal teli korban sikerült egyéni kifejezőmódot létrehozni. Pályája viszonylag zökkenőmentesen indult. A gimnáziumot befejezve, 1949-ben azonnal jelentkezett a Képzőművészeti Főiskolára. Akkor még elutasították, ezért a Ganz-hajógyárba ment dolgozni, ahol látogatta a gyár képzőművészeti szakkörét. A rákövetkező évben, 1950-ben, a legsötétebb kommunista uralom idején újabb próbálkozását siker koronázta. Az első két évben Barsay Jenő, Kmetty János és Domanovszky Endre voltak a mesterei. A bonyodalom harmadévből kezdődtek, amikor jelentkezett Szőnyi István freskó szakára, de az önmagát többszörösen túlélte posztnagybányai stílust

KONDOR BÉLA:
A mennyország meghódítása,
1957, rézkar, 19,7x12,2 cm
magángyűjtemény

Eprouve...
Kondor

UM

Január-február

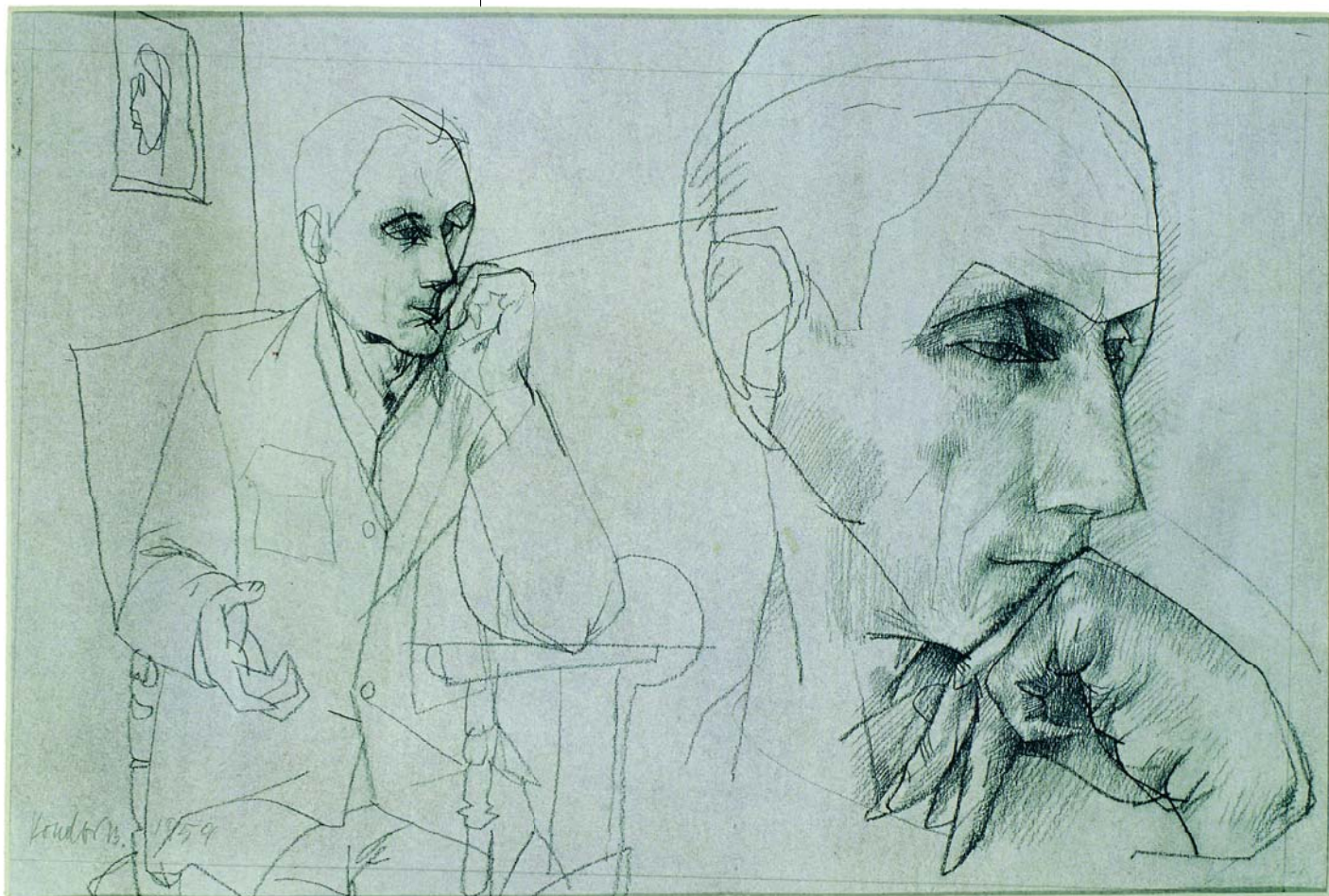

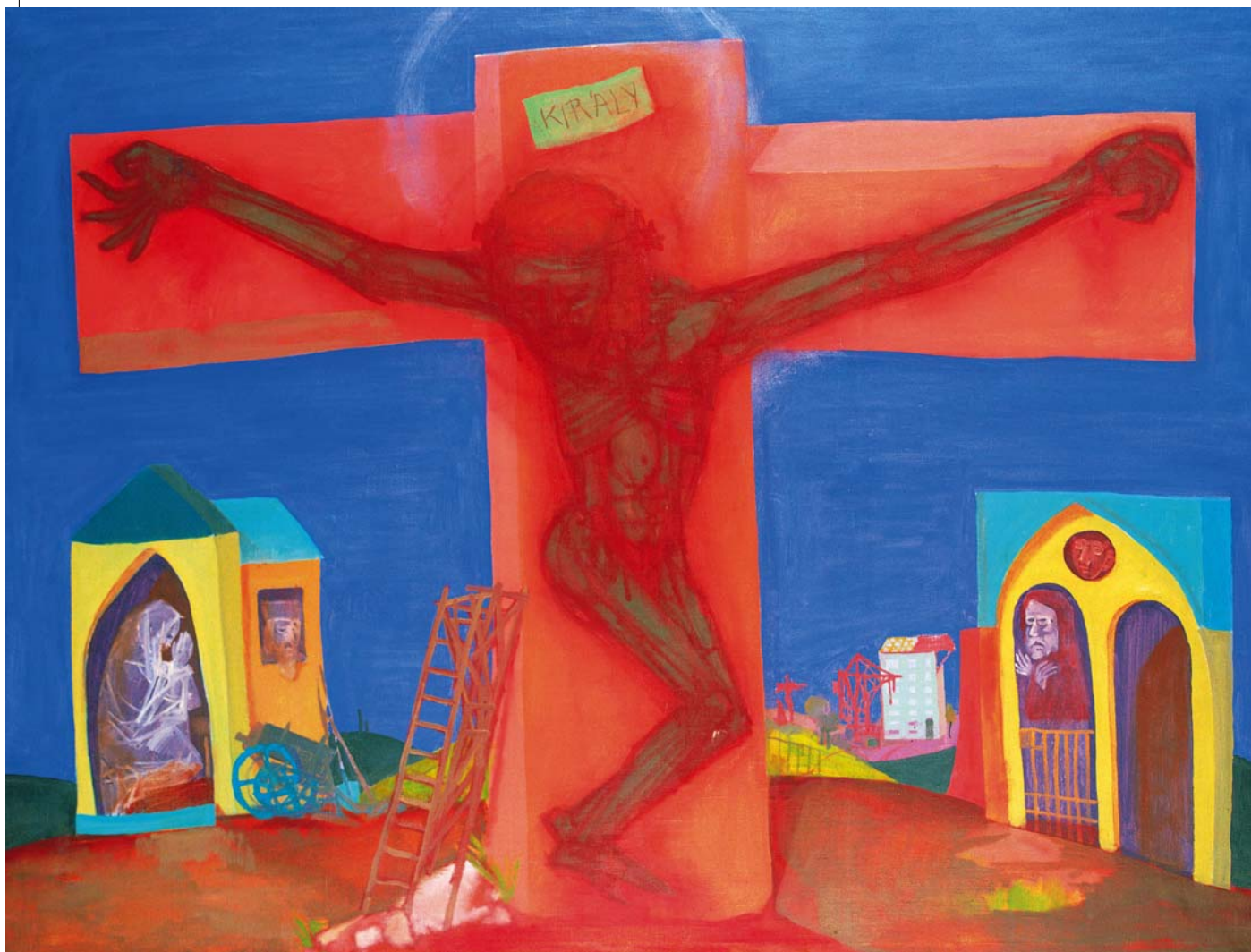
nem tudta elfogadni, ezért eltanácsolták. A grafikai tanszék fogadta be, ahol Koffán Károly egyengette az útját. Itt készítette el 1956-ban legendás diplomamunkáját, a *Dózsa-sorozat*ot, majd *A mennyország meghódítása* (1957) című rézkarcot. Ezen későbbi műveinek szinte valamennyi jellemzője megtalálható már: a zsúfolt képtér, az expresszív megformált figurák, az emberek és a szárnyas angyalok, a helikopterre emlékeztető repülő szerkezet és a mennyországra utaló cím.

Kondor egyszerre volt formai újító és a művészetet vallásként értelmező moralista. Inspirációs forrásul nem a modern művészet törekvéseit választotta, sőt bizonyos szempontból el is utasította azokat, gondoljunk a velencei szereplésére, a *Velencei Sláger-biennálé* (1968) című ironikus karcára. Helyette a klasszikusokat, Dürert, Boschot, Rembrandtot, az ikonokat választotta mintául. Többértelmű szimbólumait, szemben a neoavantgárral, a keresztény kultúrkörből választotta. Jelképei ennek ellenére legalább annyira profánok, mint szakrálisak. Jó példa erre a *Darázs király* (1963)

KONDOR BÉLA:
Szentek bevonulása,
vázlat II., 1972,
olajpasztell, papír, 36x73 cm,
magányűjtemény

KONDOR BÉLA:
Pilinszky János, 1959,
kréta, papír, 25x35 cm,
magányűjtemény

KONDOR BÉLA:
Pléh-Krisztus, 1964,
olaj, vászon, 145x188 cm,
Magyar Nemzeti Galéria

című festménye, amelynek figurája egyszerre idézi a Megváltót és a harlekint. Elsősorban grafikusként tartjuk számon, ám festészeti munkássága is igen jelentős, noha festésmódja gyakran grafikus, nem foltra és tónusra, hanem vonalra épülő, gondoljunk csak az *Őrangyal* (1957), az *Emberpár* (1959), a *Bukás* (1967) vagy akár a népi korpuszokat megidéző *Pléhkrisztus* (1964) című művekre. E felsorolásból az is kitűnik, hogy témái nagyrészt bibliai történetek. Érdemes lenne ezért alaposabban megvizsgálni a valláshoz való viszonyát.

A Tornyai János Múzeum összes termét betöltő tárlat nem kronologikus sorrendet követ, ebből következik, hogy pályájának fejlődési íve nincsen kristálytisztán kijelölve, viszont a tematikus csoportosítás átláthatóbbá, könnyebben értelmezhetővé teszi az életművet. A bejárati ajtón belépő látogatót több nyomat és olajpasztell mellett egy nagyméretű, többjelentésű olajfestmény, az *Emberpár* (1959) fogadja. Férfi és nőfigurája egyszerre égi és földi, a férfinek szárnya, sőt glóriája van, a kompozíció jobb oldalát pedig egy lezuhant öreg repülő tölti ki. A mű jelentése tehát talányos, a cím alapján a két alak lehetne akár Ádám és Éva is, de akkor miért van a férfinek szárnya és dics-

fénye? Az ócska, összetört repülőgép viszont arra utalhat, hogy földre taszított angyalok ők, vagyis értelmezhetjük őket az ember materiális és spirituális lényegének jelképeiként.

Az emeleten egymást követik a tematikus termek. Az első az Angyalok terme. Az angyalok az életmű kiemelt szereplői. Nem számoltam össze az ilyen tematikájú lapokat, de valószínűleg belőlük van a legtöbb az oeuvre-ben. Az angyalokról mindenekelőtt azt kell tudnunk, hogy hírvivők voltak, akiknek tevékenységét és rangsorát az 500 körül működő Dionüsziosz Areopagitész jegyezte le. Az ókeresztény művészek szárny nélkül ábrázolták őket, hogy különbözzenek Nikétől, a győzelem görög istennőjétől, ezért csak a 4. századtól jelennek meg a ma megszokott formájukban, szárnyakkal és glóriával. Kondor égi lényei azonban nem hírvivők, hanem sokra hivatott, nemes földi emberek.

A Szentek és szentképek elnevezésű válogatás a művésznek a keresztény egyház ismert szentjeit, Keresztelő Szent Jánost, Szent Ferencet és másokat megőrző lapjait tartalmazza. Először az tűnhet fel, hogy sajátosan, szabadon (még azt is kijelenthetjük, hogy önkényesen) értelmezte a szentek történetét. Jó példa erre a *Szent Péter és egy nő II.* (1970) című festmény, amelyen az elsőnek kiválasztott apostol ismert attribútuma, a kulcs jól látható, a vele szemben ülő, hiányos öltözetű hölgy viszont inkább profánabb

témára, a férfi és a nő kapcsolatára utal.

Az aranyozott fedelű *Katalin-oltáron* (1961) is keverednek a szakrális és a profán elemek.

A *Szavak és képek* feliratú helyiségben Kondor könyvillusztrációival ismerkedhetünk. A 60-as években a különböző kiadók jelentősen támogatták a kultúrpolitika által mellőzött, későbbi terminológiával a túrt kategóriába sorolt művészeket, Kondoron kívül másokat is, például Csernus Tibort, Lakner Lászlót. Kondor Béla készítette például a Magyar Helikon bőrkötéses sorozatában 1962-ben megjelent Hemingway *Az öreg halász és a tenger* című kisregényének fametszeteit. De Babits Mihálytól Pilinszky Jánosig, József Attilától Nagy Lászlóig számos író, költő kötetét illusztrálta. Ebben a teremben inkább írók és költők ihlette alkotásai láthatók, például az 1958-ban készült Csokonai-olajkép. A széken vitézkötéses kabátban, majdnem oldalnézetben ülő kalapos figura egy kis méretű, de nagyszárnyú angyalt tart a térdén, egy angyalműzsát, akivel az ihletről beszélget.

A *Klasszikusok öröksége* című teremben olyan művek találhatók, amelyeket a grafikusra legnagyobb hatást gyakorló művészek, Dürer, Bosch és William Blake inspiráltak. Míg Blake víziói a mennyországot és a poklot mutatják be, Kondor aktualizálja a témát, és áttételesen saját korára utal, ahogyan a *Pokolbeli kocsmá* (1962) vagy a *Pokolbeli nyomda* (1962) című lapokon teszi. Boschban, ahogy minden csodálóját, annak határtalan képzelőereje, „szürrealizmus” ragadta meg (*Pokol H. Bosch után*, 1963). A Dürer születésének 500. évfordulójára rendezett kiállítás (1971) grafikusaink több nemzedékét ösztönözte, Kondor viszont korábban is készített Dürer emlékére rézkarokat. Ilyen a *Két angyal* című nyomata (1969), amelynek érdekessége, hogy a karc mellett foltmaratást is alkalmazott. Ez az eljárás a Kondort követő generációnak lesz majd kedvelt technikája.

A *történelem jelen időben* feliratú helyiség inkább a királyok csarnoka, ugyanis a Dózsa-rézkarcsorozat mellett olyan emblemikus művek találhatók itt, mint a *Darázskirály* (1963), a *Baltás király* (1966) vagy az *Őreg király* (1969).

A tárlat egyik legérdekesebb része a murális terveket felsorakoztató, *A falakra álmódott képek* terme. Itt láthatók a korpuszok is, amelyek valószínűleg a méretük miatt kerültek ebbe a csoportba. Megnézhetjük az uránvárosi óvodába készített terveit,

melyeket nem fogadott el a zsűri. Közel ötven esztendő múltával én is amondó vagyok, hogy nem óvodába való lett volna a komor pannó. A *Szentek bevonulása a városba* című (1971–72) kompozíciója viszont egyéni, színes, expresszív.

A fősztinten a repüléssel kapcsolatos és a zenei tárgyú munkák, valamint a portrék várnak bennünket. Kondort a repülés szinte az egész pályáján intenzíven foglalkoztatta: nemcsak ilyen grafikákat és festményeket, de modelleket és fotókat is készített. A repülés génuszát éppen úgy megörökítette (*A géprepülés génuszja*, 1964), mint a háború borzalmait (*Bombázás*, 1964) vagy az úrutazást (*Úrhajósok*, 1970). Portréiból kevés van, néhány jelentős költőnkéről, például Adyról és József Attiláról s több a kiállításait méltató-megnyitó Pilinszkyről (Pilinszky János arcképe, 1963).

KONDOR BÉLA:
Két angyal (Dürer-sorozat), 1969,
rézkarc, 32,5x21,5 cm,
magányűjtemény